

۳. برنامه‌ریزی مالی به معنای ضعف در توکل به خداست.

همان‌طور که در درس اول کتاب تبیین گردید، موفقیت و رفتار درست مشروط به زیست اخلاقی است. لذا موفقیت در معیشت درست زندگی نیز نیازمند رعایت اصول اخلاقی است. از این‌رو، در ادامه این درس، قواعد اخلاقی در معیشت را ضمن سه مسئله درآمد، مصرف و پس‌انداز بررسی می‌کنیم.

سه. قواعد اخلاقی در معیشت

رفتارهای اقتصادی هر انسان مؤمن مانند هر رفتار اختیاری دیگری نیازمند سلوک اخلاقی است تا انسان را به هدف دنیوی (مثل موفقیت و آرامش) و اهداف اخروی (مثل سعادت و پاداش) برساند. کسب درآمد و به‌دنبال آن مصرف و پس‌انداز باید مبتنی بر یک‌سری دستورات اخلاقی باشد، چراکه رفتارهای غیراخلاقی، مانند طمع، حرص و زیاده‌روی و بی‌نظمی، مانع رسیدن به اهداف مذکور می‌شوند. برای نمونه، طمع می‌تواند تمام درآمد انسان یا پس‌انداز انسان را صفر کند. جمله معروفی در بازارهای مالی (مثل بورس و فارکس) هست که «۲۰ درصد آموزش و ۸۰ درصد روان‌شناسی بازار». عمده روان‌شناسی بازار نیز معطوف به مدیریت طمع به عنوان یک رذیله اخلاقی است.

چگونه طمع خودم و هوس خام زود پولدار شدن ناشی از آن را مدیریت کنم تا ضمن ریسک‌پذیری در کسب‌وکار، بتوانم سرمایه‌ام و مهم‌تر از آن انرژی روانی و استحکام شخصیت‌م را حفظ کنم؟

۱. درآمد

درآمد عبارت است از همه وجوه و ارزش کالاهایی که در دوره زمانی معینی به یک فرد، گروه، بنگاه اقتصادی یا دولت تعلق می‌گیرند.^۱ رفتارهای اقتصادی در حوزه درآمد بایستی همراه با انضباط مالی، مسئولیت‌پذیری و قاطعیت باشند. در ادامه، این سه مولفه اخلاقی در بخش درآمد تبیین می‌شوند.

۱-۱. انضباط مالی

انضباط مالی مستلزم برنامه‌ریزی مالی است. مشغول شدن به برنامه‌های کوچک موجب

۱. سیاوش مریدی و علیرضا نوروزی، فرهنگ اقتصادی، ص ۳۴۳.

فراموش کردن اصول اساسی برنامه‌ریزی مالی در زندگی می‌شود و عامل از دست رفتن فرصت مناسب در کسب درآمد درست است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ أَخَّرَ الْفُرْصَةَ عَنْ وَقْتِهَا فَلْيَكُنْ عَلَى ثِقَةٍ مِنْ فَوْتِهَا»^۱ هرکس در فرصت معین و مناسب، به وظیفه واقعی خویش عمل نکرد مطمئن باشد فرصت را از دست داده است (و به هدف نخواهد رسید).»

برنامه‌ریزی مالی عبارت از ایجاد، تخصیص یا کاربرد بهینه منابع موجود در زندگی (اعم از وقت، تجربه، سرمایه مالی، دانش و...) برای رسیدن به اهداف ارزشمندی در بخش‌های زیر است:

- برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری؛^۲
- برنامه‌ریزی بازنشستگی؛^۳
- برنامه‌ریزی تحصیلی؛^۴
- برنامه‌ریزی دارایی‌ها؛^۵
- برنامه‌ریزی بیمه؛^۶
- برنامه‌ریزی مالیاتی؛^۷
- مدیریت نقدینگی؛^۸
- مدیریت بدهی‌ها.^۹

انضباط کاری در مدیریت هریک از بخش‌های برنامه‌ریزی مالی نیازمند دانش تخصصی است، اما آنچه از منظر اخلاقی می‌توان گفت این است که برنامه‌ریزی مالی مناسب و خوب دارای دو خصوصیت است:

اول، انطباق با واقعیت‌ها؛

دوم، انعطاف‌پذیری.

۱. تمیمی آمدی و جلال‌الدین محدث، شرح غررالحکم خوانساری، ج ۵، ص ۳۷۰.

2. Investment Planning
3. Retirement Planning
4. Educational Planning
5. Estate Planning
6. Insurance Planning
7. Tax Planning
8. Cash Management
9. Debt Management

انطباق با واقعیت فرد را از رذایل اخلاقی، مانند طمع و حرص، دور می‌کند. وقتی من با ملاحظه موقعیت شغلی، توانایی و تلاش خود، یک مسیر مالی را انتخاب می‌کنم، باید بدانم که قانون این است که بهره‌برداری من به میزان تلاشم خواهد بود. لذا حرص و طمع من کمتر می‌شود.

یک چالش اخلاقی

به اقتضای قانون الهی «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»، هرکس براساس سعی و تلاش خود بهره می‌برد، اما برخی از تجربه‌های زیسته ما نشان می‌دهند افرادی وجود دارند که بدون سعی و تلاش، ظاهراً به بهره‌های زیادی از دنیا رسیده‌اند. آیا کلیت این قانون زیر سؤال می‌رود یا باید تحلیل دیگری ارائه داد؟

برنامه‌ریزی مالی به شرایط بیرونی زیادی بستگی دارد که در اختیار ما نیستند. از این رو، برنامه‌ریزی باید انعطاف‌پذیر هم باشد تا بتوان در شرایط پیش‌بینی‌ناپذیر، مدیریت درستی داشت. رذایل اخلاقی، مانند لجاجت و یک‌دندگی، تعصب، عجب و خودستایی، باعث می‌شوند که فرد فاقد انعطاف‌پذیری فکری لازم باشد و در نتیجه، برنامه خود را در بستر شرایط سیال و متغیر بازار منعطف نسازد و زمام کار را از دست بدهد و زیان کند.

تمرین

براساس روش‌های خودنظم‌بخشی انسان، تکنیک‌هایی را برای بحث انضباط مالی بنویسید.

۱-۲. مسئولیت‌پذیری

انسان اخلاقی در برابر همه شئون ارتباطی و زندگی، خویش را مسئول می‌داند. مسئولیت‌پذیری در بحث کسب درآمد مانع از کسب درآمد انسان از هر منبعی است. کسی که خود را مسلمان می‌داند، براساس اصل مسئولیت‌پذیری اخلاقی، رفتارهای اقتصادی‌اش را در حوزه درآمد منطبق بر دیدگاه‌های شریعت اسلامی می‌داند. در ادامه، برخی از قواعد فقهی در حوزه درآمدزایی گزارش می‌شود:

۱. در سال باید بخشی از اضافه درآمد خود را برای کمک به زندگی نیازمندان مصرف کنیم (مصادیقی مانند خمس، زکات، صدقه مستحبی و کفاره از این قبیل‌اند).